

CASOVÝ FOND ŘÍDÍCÍCH PRACOVNÍKŮ VE SPOLEČNÝCH ZEMĚDĚLSKÝCH PODNICÍCH ZAMĚŘENÝCH NA ŽIVOČIŠNOU VÝROBU

M. Pourová

POUROVÁ, M. (Vysoká škola zemědělská, Praha-Suchbátol): *Časový fond řídicích pracovníků ve společných zemědělských podnicích zaměřených na živočišnou výrobu*. Sbor. ÚVTIZ - Sociol. Zeměd., 22, 1986 (2) : 129-142.

U řídicích pracovníků společných zemědělských podniků (SZP) v ČSR zaměřených na živočišnou výrobu byla provedena analýza časového fondu. Z výsledků výzkumu vyplynulo, že v SZP je v porovnání s JZD a státními statky výhodnější věcná struktura jednotlivých aktivit časového fondu řídicích pracovníků, která přitom nepodléhá výrazným sezónním změnám. Z hlediska pracovního času se u řídicích pracovníků SZP příznivě jeví i vysoký podíl efektivního času a nízký podíl času ztrátového (neefektivního). V rámci efektivního času lze kladně hodnotit i to, že více než 3/4 tohoto času je věnováno vlastní řídicí práci. Podrobná analýza rovněž odhaluje některé rezervy pracovního času a upozorňuje na nutnost zvýšení podílu času na sebevzdělávání, výchovu a školení podřízených. U řídicích pracovníků SZP dochází vlivem nižšího přerušování zákonné pracovní doby než je tomu v JZD a státních statcích ke zvýšení volného a mimopracovního času a ke zlepšení struktury obou časových aktivit.

zemědělství; společné zemědělské podniky; řídicí pracovníci; časový fond; vlivy

Vědeckotechnická revoluce vede k výrazným přeměnám jak ve sféře práce, tak i v celkových životních podmínkách naší společnosti. Do pohybu se dostávají procesy charakterizované hlubokými změnami v postavení člověka ve výrobě, změnami v rozsahu a formách vzdělání, v dosahu a společenské hodnotě individuálního rozvoje, změnami v kvalitě životního prostředí aj. Za této situace, kdy v nebývalé míře stoupají nároky na člověka, vzrůstá i specifická váha času a prvořadou otázkou se stává hospodaření s časem.

Čas ve smyslu časové charakteristiky činností je jedním z významných prostředků analýzy sociální skutečnosti, kterým je možno zjišťovat údaje o způsobu života jednotlivců i celých skupin obyvatelstva. Využití časové charakteristiky činností je dnes již neodmyslitelným postupem při výzkumech zaměřených na efektivnost využívání času. Dosaďované zkušenosti z výzkumů v socialistických zemích potvrzují, že právě v podmínkách našeho společenského systému jsou vytvořeny vhodné předpoklady pro využití časových charakteristik činností k rozborům

umožňujícím hlouběji poznat uspořádání pracovního času i sféry mimo-pracovního a volného času.

Ve výzkumných pracích, které se zabývaly hlediskem hospodaření časem v zemědělství, se dosud vycházelo z podmínek zemědělských podniků, které hospodaří na zemědělské půdě. Uplatňováním nových forem řízení a vznikem nových typů zemědělských podniků, jako jsou společné zemědělské podniky, vznikla potřeba nového výzkumu časového fondu, jehož některé výsledky jsou uvedeny v tomto příspěvku.

Společné zemědělské podniky (SZP) jsou progresivní formou organizace zemědělské socialistické velkovýroby. Začaly se vytvářet na základě usnesení XIII. sjezdu KSČ a v našich podmínkách se jeví v současné době jako jedna z osvědčených forem kooperace. Působnost SZP se orientuje především na rozvíjení těch odvětví a činností, které je možno vyčlenit ze zemědělského podniku bez hlubšího zásahu do jeho vnitropodnikové struktury, tj. především v odvětvích nezávislých bezprostředně na půdě (výroba vajec, drůbežího a vepřového masa), v agrochemických, stavebních a melioračních činnostech, při skladování a úpravě ovoce apod. Ve srovnání s JZD a státními statky mají SZP jednodušší vnitřní organizaci podniku, vyšší podíl THP na celkovém počtu pracovníků a příznivější věkovou i kvalifikační strukturu pracovníků.

Koncentrace výroby formou společných zemědělských podniků umožňuje nejen uplatnění nejnovější techniky a technologie, úsporu pracovních sil a zvýšení produktivity živé práce a tím podstatné zvýšení efektivity výroby, ale řeší současně i náročné problémy politicko-sociální, neboť vytváří předpoklady pro zlepšení pracovních a životních podmínek pracujících a přibližuje organizaci práce práci v průmyslových podnicích. SZP tak značně přispívají k dalšímu vyrovnávání dosud trvajících rozdílů mezi prací v zemědělství a v průmyslu.

Ke studiu pracovních a životních podmínek řídicích pracovníků v SZP lze využít jeden z osvědčených postupů, tzv. časový popis činností. Tento postup umožňuje zjišťovat údaje o práci a životě jednotlivců i celých skupin pracovníků a odhalovat jejich vzájemné souvislosti a vazby v dynamice dnešního způsobu života, kdy hospodaření s časem se stává stále naléhavějším problémem, především u řídicích pracovníků zemědělských podniků. Je proto nutné věnovat zvýšenou pozornost rozborům časového fondu, které jsou předpokladem vyšší výkonnosti řídicích pracovníků a vyšší účinnosti řízení.

METODY

Výzkum zaměřený na analýzu časového fondu řídicích pracovníků SZP zaměřených na živočišnou výrobu byl proveden metodami autopsníkování a obsahové analýzy. Byl koncipován jako devítidenní terénní šetření (5 pracovních dnů, 2 soboty a 2 neděle), opakované po 4 měsících ve třech obdobích roku (I. etapa — únor, II. etapa — červen a III. etapa — říjen). Soubor zahrnoval 214 respondentů ze třinácti SZP České socialistické republiky a ke strojovému zpracování bylo po vyřídění použito 4158 denních časových snímků. Časový fond byl členěn na pracovní, mimopracovní a volný čas. Do kategorie pracovního času byla zařazena vlastní řídicí práce a její příprava, pomocná činnost při řízení a ztrátové časy. Mimopracovní čas zahrnoval dopravu, osobní a rodinné potřeby a nezbytné potřeby, jako spánek a jídlo. Volný čas obsahoval složky tělesného a kulturního rozvoje, kulturní odpočinek a zábavu.

VÝSLEDKY A DISKUSE

Struktura časového fondu

Ve společných zemědělských podnicích zaměřených na živočišnou výrobu byla u řídících pracovníků zjištěná následující struktura časového fondu:

Pracovní den:

pracovní čas	9,28 h (38,67 ‰)
mimopracovní čas	11,76 h (49,00 ‰)
volný čas	2,96 h (12,33 ‰)
	24,00 h (100,00 ‰)

Den pracovního klidu (sobota, neděle):

pracovní čas	1,28 h (5,33 ‰)
mimopracovní čas	16,18 h (67,42 ‰)
volný čas	6,54 h (27,25 ‰)
	24,00 h (100,00 ‰)

Kalendářní týden:

pracovní čas	48,96 h (59,14 ‰)
mimopracovní čas	91,16 h (54,26 ‰)
volný čas	27,88 h (16,60 ‰)
	168,00 h (100,00 ‰)

Z uvedené struktury časového fondu je patrné, že řídící pracovníci v SZP překračují pracovní dobu dne i týdne. Překračování týdenního fondu pracovního času v průměru o 6,46 h se ze 3/5 soustřeďuje na pracovní dny (3,90 h za pět pracovních dnů) a ze 2/5 na dny pracovního klidu (2,56 h za dva víkendové dny). Ve víkendový den proti dni pracovnímu se zvyšuje podíl mimopracovního času z 11,76 na 16,18 h a více než zdvojnásobuje podíl času volného (z 2,96 na 6,54 h).

Dosah sezónnosti na strukturu časového fondu

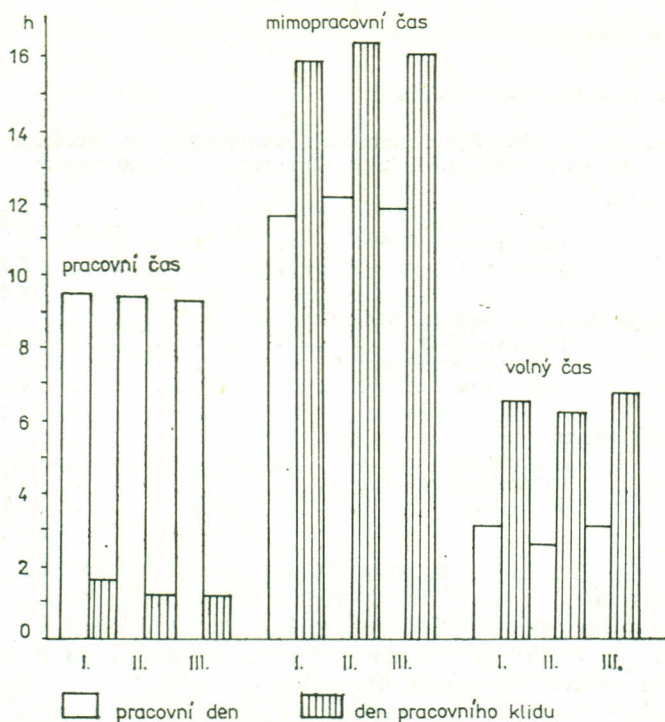
Z analýzy časového fondu denního i týdenního cyklu řídících pracovníků SZP vyplynulo, že u jednotlivých aktivit tohoto fondu nedochází v průběhu roku k podstatným změnám. Jak je uvedeno v tab. I a obr. 1, délka pracovního času se během roku výrazně nemění a přesahuje zákonnou pracovní dobu v průměru o 0,8 h na pracovní den. Nepatrné

I. Struktura časového fondu řídících pracovníků SZP v průběhu roku (v hodinách)
— Structure of the time fund of executive workers in JAE during the year (hours)

Etapa	Kategorie časového fondu								
	pracovní čas			mimopracovní čas			volný čas		
	1	2	3	1	2	3	1	2	3
I.	9,4	1,6	50,0	11,5	15,8	89,3	3,1	6,6	28,7
II.	9,3	1,2	48,7	12,1	16,6	93,5	2,6	6,2	25,8
III.	9,2	1,2	48,4	11,7	16,0	90,4	3,1	6,8	29,2
Roční Ø	9,3	1,3	49,0	11,8	16,2	91,1	2,9	6,5	27,9

I. — únor
II. — červen
III. — říjen

1 — pracovní den
2 — den pracovního klidu
3 — týden

1. Dosah sezónnosti na strukturu denního časového fondu řídicích pracovníků SZP zaměřených na živočišnou výrobu — The influence of seasons on the structure of daily time fund of executive workers in JAE specializing in animal production

výkyvy je možno vidět pouze v I. etapě (tj. především ve víkendových dnech zimního období), které jsou způsobeny organizačními problémy při zajišťování nerušeného provozu živočišné výroby v nepříznivých zimních měsících. U ostatních aktivit časového fondu rovněž během roku nedochází k výrazným změnám. V podzimním a zimním období (III. a I. etapa) proti letnímu období (II. etapa) se volný čas nepatrně prodlužuje (o 3,4 a 2,9 h týdně) a mimopracovní čas zkracuje (o 3,1 a 4,2 h). Délka volného času je během roku ovlivněna především délkou mimopracovního času, tj. možnostmi jeho využití. Např. v letním období (II. etapa) jsou příznivější podmínky k údržbě domu, zahrady, auta a bytu, k zajišťování krmení pro domácí zvířata apod. a mimopracovní čas je proto nejdelší (93,5 h za týden). V zimním období (I. etapa) je mimopracovní čas nejkratší a představuje 89,3 h týdně.

Při porovnání struktury časového fondu řídicích pracovníků JZD a státních statků (Lopata 1981) s pracovníky SZP vyplývá, že v SZP je vhodnější struktura tohoto fondu, jež je navíc ještě bez výrazných sezónních výkyvů. Sezónnost se v řídicí práci i mimopracovních aktivitách výrazně neprojevuje především proto, že jde o podniky s celoroční rovnoměrnou produkcí, jež nejsou přímo závislé na přírodních podmínkách, využívají moderní techniku a technologii, uplatňují velkovýrobní formy organizace práce včetně dvousměnných provozů, čímž se pracovní podmínky v SZP přibližují podmínkám průmyslových podniků.

II. Struktura časového fondu řídicích pracovníků SZP podle vykonávané funkce (v hodinách) — Structure of the time fund of executive workers in JAE according to their functions (hours)

Funkce	Kategorie časového fondu								
	pracovní čas			mimopracovní čas			volný čas		
	1	2	3	1	2	3	1	2	3
Ředitel	10,3	0,9	53,3	11,0	15,5	86,0	2,7	7,6	28,7
Vedoucí výroby	9,4	0,3	47,6	11,3	16,5	89,5	3,3	7,2	30,9
Hlavní ekonom	9,6	0,6	49,2	11,7	17,2	92,9	2,7	6,2	25,9
Hlavní zootechnik	9,5	0,6	48,7	11,8	17,2	93,4	2,7	6,2	25,9
Hlavní mechanizátor	9,2	0,2	46,4	11,6	16,0	90,0	3,2	7,8	31,6
Vedoucí KPÚ	8,6	0,1	43,2	11,7	14,3	87,1	3,7	9,6	37,7
Vedoucí provozu	9,8	1,6	52,2	11,1	16,0	87,5	3,1	6,4	28,3
Ekonom provozu	8,6	0,5	44,0	13,0	18,3	101,6	2,4	5,2	22,4
Zootechnik provozu	8,8	2,0	48,0	12,3	15,9	93,3	2,9	6,1	26,7
Mechanizátor provozu	9,4	1,2	49,4	11,3	14,5	85,5	3,3	8,3	33,1

1 — pracovní den 2 — den pracovního klidu 3 — týden

Struktura časového fondu podle vykonávané práce

U řídicích pracovníků SZP, stejně jako v jiných typech zemědělských podniků, vznikají podstatné rozdíly v časových nárocích jednotlivých funkcí. Jak je uvedeno v tab. II, největší rozdíly v aktivitách časového fondu je možno vidět u vedoucího KPÚ, ekonoma provozu, ředitele SZP a vedoucího provozu. Např. štábní pracovníci, jako jsou vedoucí KPÚ a ekonom provozu, mírně překračují zákonnou pracovní dobu týdne (o 0,7 a 1,5 h) ve prospěch mimopracovních aktivit. Naproti tomu vrcholoví linioví řídicí pracovníci podniku a provozu (ředitel a vedoucí provozu) vykazují nejdelší pracovní čas týdne (53,3 a 52,2 h) na úkor obou zbývajících časových aktivit.

Podle vykonávané funkce se mění nejen délka, ale i struktura jednotlivých aktivit časového fondu řídicích pracovníků SZP. Z hlediska pracovního času z tab. III nevyplývají velké rozdíly ve struktuře jednotlivých činností mezi 1. a 2. organizačním stupněm jak v procentním, tak i v hodinovém vyjádření. Např. řídicí pracovníci 1. organizačního stupně (tj. vrcholové vedení podniku) věnují v jednom týdnu proti pracovníkům 2. organizačního stupně (tj. řídicí pracovníci provozu) o něco více času přípravě na řídicí práci (1,68 proti 1,02 h) a méně času na ostatní činnosti, jako jsou např. vlastní řídicí práce (38,79 proti 39,12 h), pomocné činnosti (7,13 proti 7,99 h) a činnosti ztrátové (0,57 proti 1,37 h). Podle jednotlivých funkcí se však věcná struktura pracovního času mění výrazněji. Např. nejvyšší procento svého času věnovaného vlastní řídicí práci vykazují ekonomové na obou organizačních stupních (84,91 a 82,17 %), mechanizátoři provozů (81,94 %) a hlavní zootechnici (81,62 %). Z hlediska skutečně vykonávaného času, vyjádře-

III. Struktura pracovního času řídících pracovníků SZP v % a v hodinách za jeden týden podle funkce — Structure of the worktime of executive workers in JAE expressed in percent and hours over a week according to their functions

Funkce		Pracovní čas v % a hodinách za týden					
		efektivní				ne- efektivní	celkem
		vlastní řídící práce	příprava na řídící práci	pomocná činnost	celkem		
Ředitel	%	77,08	5,75	16,50	99,33	0,67	100,00
	h	41,09	3,06	8,80	52,95	0,36	53,31
Vedoucí výroby	%	80,00	3,78	15,20	98,98	1,02	100,00
	h	38,08	1,80	7,24	47,12	0,49	47,61
Hlavní ekonom	%	84,91	3,17	11,36	99,45	0,55	100,00
	h	41,78	1,56	5,59	48,94	0,27	49,21
Hlavní zootechnik	%	81,62	2,86	13,69	98,17	1,83	100,00
	h	39,75	1,39	6,67	47,81	0,89	48,70
Hlavní mechanizátor	%	75,71	1,29	21,10	98,11	1,89	100,00
	h	35,14	0,60	9,80	45,54	0,88	46,42
Vedoucí KPÚ	%	78,65	0,00	21,03	99,69	0,31	100,00
	h	34,01	0,00	9,09	43,10	0,13	43,23
1. organizační stupeň	%	80,53	3,48	14,80	98,82	1,18	100,00
	h	38,79	1,68	7,13	47,60	0,57	48,17
Vedoucí provozu	%	79,46	2,06	15,40	96,92	3,08	100,00
	h	41,49	1,08	8,04	50,61	1,61	52,22
Ekonom provozu	%	82,17	0,97	11,23	94,37	5,63	100,00
	h	36,15	0,42	4,94	41,51	2,48	43,99
Zootechnik provozu	%	77,83	2,03	17,55	97,42	2,58	100,00
	h	37,36	0,97	8,42	46,75	1,24	47,99
Mechanizátor provozu	%	81,94	1,21	15,24	98,39	1,61	100,00
	h	40,51	0,60	7,53	48,64	0,80	49,44
2. organizační stupeň	%	79,03	2,05	16,14	97,23	2,77	100,00
	h	39,12	1,02	7,99	48,13	1,37	49,50

ného počtem hodin, který byl věnován na vlastní řídící práci za týden, připadá nejdelší pracovní čas u hlavních ekonomů (41,78 h), vedoucích provozů (41,49 h) a ředitelů SZP (41,09 h).

Čas přípravy na řídící práci, v němž je zahrnuto sebevzdělávání, výchova a školení podřízených, je vyšší na 1. organizačním stupni

{3,48 %} než na 2. organizačním stupni (2,05 %). Přesto však u všech funkcí na obou organizačních stupních je tento čas nízký a nedosahuje ani hodnot zjištěných u řídicích pracovníků např. v JZD (Pilíšek 1978) nebo v některých průmyslových podnicích (Prouza 1976). Vzhledem k rychlému technickému rozvoji, novým poznatkům v oblasti řízení, nutnosti seznamovat se s celou řadou změn, předpisů, směrnic, pokynů apod. by se měl u řídicích pracovníků zvýšit podíl pracovního času věnovaného sebevzdělávání, výchově a školení podřízených.

Pomocné činnosti při řídicí práci, které zahrnují dopravu, manuální práci v rámci funkce, krátkodobý odpočinek, jídlo, osobní hygienu a zdravotní péči, zabírají řídicím pracovníkům na 1. i 2. organizačním stupni poměrně vysoký podíl času (v průměru 7,13 a 7,99 h týdně). Rozdíly můžeme vidět i u jednotlivých funkcí (tab. III), kdy nejnížší čas na pomocné činnosti vynakládají ekonomové provozů (4,94 h týdně) a nejvyšší čas na tyto činnosti byl zajištěn u hlavních mechanizátorů (9,80 h za týden).

Z tab. III je dále patrné, že neefektivní čas tvoří v řídicí práci SZP malé procento a činí týdně v hodinovém vyjádření 0,57 h na 1. organizačním stupni a 1,37 h na 2. organizačním stupni.

Pokud jde o podrobnější analýzu věcné struktury pracovního času řídicích pracovníků SZP, z práce Pourové (1979) vyplývá, že v jednotlivých funkcích je rozdílná struktura vynaloženého času na jednotlivé aktivity. Např. ve vlastní řídicí práci jsou velké rozdíly mezi 1. a 2. organizačním stupněm zejména při zabezpečování úkolů mimo podnik, což odpovídá rozdílnému postavení obou organizačních stupňů v SZP. Nejvyšší spotřebu času za týden na mimopodnikové zabezpečení úkolů vykazují na 1. organizačním stupni ředitelé SZP (20,36 %, tj. 10,83 h) a hlavní zootechnici (19,23 %, tj. 9,34), nejnižší pak na 2. organizačním stupni ekonomové a zootechnici provozů (1,07 a 3,14 %, tj. 0,47 a 1,50 h).

Podíl kontroly je vyšší u řídicích pracovníků provozů (2. organizační stupeň) a dosahuje téměř čtvrtinu jejich pracovního času. Např. u zootechniků provozů činí 24,01 % (11,48 h za týden), u mechanizátorů provozů 23,46 % (11,64 h) a u provozních vedoucích tvoří 21,29 % jejich pracovního času (11,14 h). Také na 1. organizačním stupni není kontrolní činnost zanedbatelná a činí u ředitelů SZP 13,98 % pracovního času (7,44 h týdně), u vedoucích výroby 11,69 % (5,59 h) a u hlavních zootechniků 11,32 % (5,49 h). Neúměrné množství pracovního času se vynakládá na administrativní činnosti hlavně u ředitelů SZP (12,75 %, tj. 6,78 h týdně) a u hlavních mechanizátorů (10,71 %, tj. téměř 5 hodin za týden). U ředitelů SZP je patrný nedostatek času na vlastní odbornou činnost, na kterou připadá týdně pouze 11,75 hodin.

Z podrobnějšího rozboru pomocných činností v řídicí práci v SZP dále vyplývá, že největší podíl tohoto času je věnován dopravě při výkonu řídicí funkce především na 1. organizačním stupni. Např. ředitelé projezdí týdně 5,72 h, hlavní mechanizátoři 5,24 h, hlavní zootechnici a vedoucí výroby 4,06 h. Vysoký podíl připadající na dopravu je způsoben především celookresním charakterem sledovaných SZP, kde jednotlivé provozy jsou velmi vzdálené od podnikového ředitelství a od kooperujících zemědělských podniků.

Pokud jde o další aktivity pomocné činnosti, jako jsou např. manuální práce v rámci funkce, krátkodobý odpočinek, jídlo, osobní hy-

IV. Struktura mimopracovního času řídících pracovníků SZP podle funkce v hodinách a v % — Structure of the out-of-work time of executive workers in JAE according to their functions, expressed in hours and in percent

Funkce	Týdenní struktura mimopracovního času							
	doprava		osobní a rodinné potřeby		spánek		celkem	
	h	%	h	%	h	%	h	%
Ředitel	13,2	15,3	17,9	20,8	54,9	63,9	86,0	100,0
Vedoucí výroby	12,9	14,4	16,7	18,7	59,9	66,9	89,5	100,0
Hlavní ekonom	11,8	12,7	24,6	26,5	56,5	60,8	92,9	100,0
Hlavní zootechnik	11,8	12,6	21,1	22,6	60,5	64,8	93,4	100,0
Hlavní mechanizátor	12,1	13,4	16,5	18,4	61,4	68,2	90,0	100,0
Vedoucí KPÚ	11,7	13,4	11,6	13,3	63,8	73,3	87,1	100,0
Vedoucí provozu	10,4	11,9	21,1	24,1	56,0	64,0	87,5	100,0
Ekonom provozu	7,5	7,4	38,8	38,2	55,3	54,4	101,6	100,0
Zootechnik provozu	9,4	10,1	25,1	26,9	58,8	63,0	93,3	100,0
Mechanizátor provozu	8,2	9,6	18,6	21,8	58,7	68,6	85,5	100,0

giena a zdravotní péče, jsou tyto činnosti zastoupeny na 1. organizačním stupni méně než na 2. organizačním stupni, což vyplývá i z charakteru práce v provozech živočišné výroby (Pourková 1979).

Vliv funkce se projevuje i v délce a struktuře mimopracovního času. Jak je patrné z tab. IV, nejdelší mimopracovní čas mají ekonomové a zootechnici provozů (101,6 a 93,3 h týdně), v obou případech jde převážně o ženy, které po odečtení nutného spánku věnují většinu tohoto času (38,8 a 25,1 h týdně) osobním a rodinným potřebám, jako jsou péče o domácnost, děti, zahradu, byt aj. Rovněž hlavní zootechnici věnují vysoký podíl časovému fondu mimopracovnímu času (93,4 h týdně), v němž je však proti ekonomům a zootechnikům provozů více zastoupena doprava a spánek. Nejkratší mimopracovní čas vidíme u ředitelů SZP (86,0 h), kteří však proti jiným řídícím pracovníkům nejvíce překračují zákonem stanovenou pracovní dobu.

Z hlediska struktury mimopracovního času je z tab. IV patrný vyšší podíl dopravy u řídících pracovníků 1. organizačního stupně než u pracovníků 2. stupně. Dá se to vysvětlit tím, že řídící pracovníci podnikového vedení většinou dojíždějí do zaměstnání a stráví v dopravních prostředcích až 2 hodiny denně, kdežto řídící pracovníci provozů převážně bydlí poblíž svého pracoviště a čas na dopravu jim slouží především k zajištění rodinných potřeb, kulturního a sportovního vyžití. Čas věnovaný osobním a rodinným potřebám je více ovlivněn pohlavím řídícího pracovníka, než jeho funkcí. Ve funkcích, kde převládají ženy, je tento čas mnohem delší (např. u ekonomů a zootechniků provozů, hlavních ekonomů) než ve funkcích s menším zastoupením žen (např. u ředitelů SZP, výrobních náměstků, mechanizátorů a ve sledovaných SZP i u vedoucích KPÚ).

Poslední aktivitou mimopracovního času uvedenou v tab. IV je spánek. Tato aktivita je u všech uvedených funkcí dostatečná k regeneraci pracovní síly a činí ve všední den 7,2 až 8,0 h a v den pracovního klidu se rozšiřuje na 9,5 až 11,5 h.

Třetí důležitou aktivitou časového fondu je volný čas, jehož délka i struktura je rovněž ovlivněna řídicí funkcí. Z tab. V vyplývá, že nejdelším volným časem týdně disponují vedoucí KPÚ (37,7 h) a mechanizátoři obou organizačních stupňů (31,6 a 33,1 h) a nejkratší volný čas mají ekonomové provozů (22,4 h). V prvním případě jde především o muže, ve druhém o ženy. Z hlediska struktury volného času můžeme říci, že v SZP převládá jeho pasivní využívání, tj. zájmová činnost konzumentského charakteru a nečinný odpočinek, což představuje z celkového volného času 50,5 až 74,8 %. Nejnižší podíl volného času tvoří aktivity týkající se aktivního tělesného rozvoje (pouze 3,1 až 15,1 %) a střední podíl tvoří aktivity kulturního rozvoje (20,2 až 39,4 %).

Z tab. V je rovněž patrné, že někteří řídicí pracovníci 1. organizačního stupně více dbají o kulturní rozvoj než pracovníci na druhém organizačním stupni. Je to důsledek nejen větších možností kulturního vyžití v místě bydliště, ale i vyšší mimopracovní společenské angažovanosti pracovníků vrcholového vedení, včetně vyššího počtu hodin věnovaného sebevzdělávání. I když na 2. organizační stupeň (provoz) připadá kratší čas na sebevzdělávání než na první stupeň, přesto tento čas je delší než v jiných typech zemědělských podniků, jak uvádí Pilíšek (1978) a Lopata (1978). Rychlý rozvoj výrobně technické základny bude však nadále nutit řídicí pracovníky SZP ke zvyšování času na sebevzdělávání a k omezování času věnovaného nečinnému odpočinku.

Vysoké rozdíly v jednotlivých aktivitách časového fondu u jednotlivých funkcí (tab. II až V) je možno rovněž přičíst vlivům následujících faktorů, jako jsou např. věk řídicích pracovníků, vzdělání, pohlaví, délka praxe, rodinný stav a bydliště, které působí ve spojitosti se zastávanou funkcí řídicího pracovníka.

Struktura časového fondu podle věku

Věk řídicích pracovníků SZP ovlivňuje strukturu jejich časového fondu ve spojitosti se zastávanou funkcí. Mladší pracovníci obvykle vykonávají funkce na nižších stupních řízení, kdežto řídicí pracovníci středního věku a starší na stupních vyšších. To potvrzuje tab. VI, z níž vyplývá, že s věkem se zvyšuje překračování zákonné pracovní doby, což je způsobeno vyšším pracovním zatížením řídicích pracovníků v pracovní den a nižším ve dnech pracovního klidu.

Tab. VI rovněž potvrzuje výsledky získané Kolářkem (1969), který zjistil, že nejvíce volného času mají pracovníci do 20 let věku a nejméně pracovníci od 30 do 40 let. Vyplývá to nejen z délky mimopracovního času (starost o rodinu, domácnost, byt aj.), ale i z délky času pracovního (funkce, seberealizace apod.).

Z podrobnějšího rozboru uvedeného v práci Pourové (1984) vyplynulo, že řídicí pracovníci mladší 20 let věku věnují v rámci všech sledovaných věkových kategorií nejvíce času svému tělesnému rozvoji, kdežto pracovníci starší 60 let se více věnují veřejně prospěšné činnosti.

V. Struktura volného času řídících pracovníků SZP podle funkce v hodinách a v % — Structure of the free time of executive workers in JAE according to their functions, expressed in hours and percent

Funkce	Denní struktura volného času													
	tělesný rozvoj		kulturní rozvoj					kulturní odpočinek a zábava				celkem volný čas		
			veřejná činnost	zájmová činnost	sebevzdě- lávání	celkem		zájmová činnost konzum. charakt.	nečinný odpoči- nek	celkem				
h	%	h	h	h	h	%	h	h	h	%	h	%		
Ředitel	2,9	10,1	5,5	0,5	5,3	11,3	39,4	9,9	4,6	14,5	50,5	28,7	100,0	
Vedoucí výroby	1,9	6,1	3,8	1,3	6,1	11,2	36,2	10,7	7,1	17,8	57,7	30,9	100,0	
Hlavní ekonom	1,3	5,0	3,7	0,7	4,3	8,7	33,6	10,2	5,7	15,9	61,4	25,9	100,0	
Hlavní zootechnik	0,8	3,1	2,7	0,4	4,3	7,4	28,6	9,8	7,9	17,7	68,3	25,9	100,0	
Hlavní mechanizátor	3,1	9,8	3,3	1,7	4,0	9,0	28,5	10,1	9,4	19,5	61,7	31,6	100,0	
Vedoucí KPÚ	1,9	5,0	2,3	0,0	5,3	7,6	20,2	17,7	10,5	28,2	74,8	37,7	100,0	
Vedoucí provozu	1,5	5,3	3,6	0,8	4,3	8,7	30,7	12,5	5,6	18,1	64,0	28,3	100,0	
Ekonom provozu	2,9	12,9	2,3	1,4	3,0	6,7	29,9	7,9	4,9	12,8	57,2	22,4	100,0	
Zootechnik provozu	1,9	7,1	1,8	1,2	4,3	7,3	27,3	10,8	6,7	17,5	65,6	26,7	100,0	
Mechanizátor provozu	5,0	15,1	3,4	3,5	2,9	9,8	29,6	10,0	8,3	18,3	55,3	33,1	100,0	

VI. Struktura časového fondu řídících pracovníků SZP podle věku (v hodinách) — Structure of the time fund of executive workers in JAE according to their age (in hours)

Věk	Kategorie časového fondu								
	pracovní čas			mimopracovní čas			volný čas		
	1	2	3	1	2	3	1	2	3
do 20	8,5	2,6	47,7	11,8	14,2	87,5	3,7	7,1	32,8
21–30	8,9	1,4	47,3	12,2	16,2	93,4	2,9	6,4	27,3
31–40	9,5	1,3	50,0	11,8	16,5	92,0	2,8	6,0	26,0
41–50	9,6	1,0	50,0	11,3	16,1	88,7	3,1	6,9	29,3
51–60	9,7	1,2	50,9	11,3	15,9	88,3	3,0	6,9	28,8
nad 60	9,2	0,4	46,8	11,4	17,0	91,0	3,4	6,6	30,2

1 — pracovní den 2 — den pracovního klidu 3 — týden

VII. Struktura časového fondu řídících pracovníků SZP podle vzdělání a délky praxe (v hodinách) — Structure of the time fund of executive workers in JAE according to their education and practice length (hours)

Vzdělání, délka praxe v letech	Kategorie časového fondu								
	pracovní čas			mimopracovní čas			volný čas		
	1	2	3	1	2	3	1	2	3
Z	9,1	0,4	46,3	11,6	17,0	92,0	3,3	6,6	29,7
SO nad 5	9,4	1,2	49,4	11,5	15,9	89,3	3,1	6,9	29,3
ÚSO nad 5	9,4	1,4	49,8	11,9	16,3	92,1	2,6	6,5	26,1
VŠ nad 5	9,8	1,3	51,6	11,2	16,2	88,4	3,0	6,5	28,0
SO do 5	7,8	2,1	43,2	13,4	16,4	99,8	2,8	6,5	25,0
ÚSO do 5	8,5	1,7	45,9	12,4	15,9	93,8	3,1	6,4	28,3
VŠ do 5	9,3	0,4	47,3	11,3	16,0	88,5	3,4	7,6	32,2

Vzdělání: Z — základní
SO — střední odborné
ÚSO — úplné střední odborné
VŠ — vysokoškolské

1 — pracovní den
2 — den pracovního klidu
3 — týden

Struktura časového fondu podle vzdělání a délky praxe

Délka praxe a úroveň vzdělání řídících pracovníků rovněž působí na strukturu jejich časového fondu (tab. VII). Ve sledovaném souboru bylo zjištěno, že při vyšším vzdělání a delší praxi rostou pracovní zátěž řídících pracovníků, což na jedné straně souvisí s pověřením zodpovědnějšími funkcemi a na straně druhé i s růstem vlastního pocitu zodpovědnosti na zvládnutí úkolů. Pracovníci s praxí do 5 let vykazují nižší překračování pracovní doby než pracovníci s praxí delší. Zajímavé je také to, že kratší praxe a vyšší úroveň vzdělání rozšiřuje aktivitu volného

VIII. Struktura časového fondu řídicích pracovníků SZP podle pohlaví a vzdělání (v hodinách) — Structure of the time fund of executive workers in JAE according to sex and education (hours)

Vzdělání a pohlaví		Kategorie časového fondu								
		pracovní čas			mimopracovní čas			volný čas		
		1	2	3	1	2	3	1	2	3
Z	muži	9,5	0,0	47,5	11,0	15,9	86,8	3,5	8,1	33,7
	ženy	9,1	0,2	45,9	12,3	19,1	99,7	2,6	4,7	22,4
SO	muži	9,1	1,8	49,1	11,6	15,0	88,0	3,3	7,2	30,9
	ženy	8,9	0,5	45,5	13,0	18,9	102,8	2,1	4,6	19,7
ÚSO	muži	9,3	1,2	48,9	11,5	15,6	88,7	3,2	7,2	30,4
	ženy	8,8	1,7	47,4	12,9	17,2	98,9	2,3	5,1	21,7
VŠ	muži	9,7	1,1	50,7	11,2	16,1	88,2	3,1	6,8	29,1
	ženy	9,2	0,4	46,8	12,1	17,3	95,1	2,7	6,3	26,1

Vzdělání: Z — základní
SO — střední odborné
ÚSO — úplné střední odborné
VŠ — vysokoškolské

1 — pracovní den
2 — den pracovního klidu
3 — týden

času na úkor času mimopracovního (tab. VII). Mezi délkou praxe a délkou volného času se projevil negativní vztah (mimo pracovníky s nižším odborným vzděláním).

Struktura časového fondu podle pohlaví a vzdělání

Také pohlaví a vzdělání řídicích pracovníků SZP ovlivňuje délku a strukturu jednotlivých aktivit časového fondu. Jak je patrné, z tab. VIII, řídicí pracovníce v SZP disponují mnohem kratším volným časem a výrazně delším časem mimopracovním než muži. Nižší pracovní čas žen proti mužům není tak výrazný. Ke stejnému závěru dospěl Kohout (1976), který rovněž zjistil, že ženy mají nejen kratší volný a delší mimopracovní čas než muži, ale zároveň i jiné využití těchto časů.

Z hlediska vzdělání (tab. VIII) můžeme říci, že s vyšší úrovní vzdělání se u mužů snižuje délka volného času a nepatrně narůstá čas pracovní, kdežto u žen volný čas se zvyšuje na úkor času mimopracovního. Tím dochází ke snížení rozdílu v délce volného času mezi muži a ženami a u vysokoškolských pracovníků činí tento rozdíl pouze 3 hodiny týdně proti pracovníkům s nižším vzděláním, kde se pohybuje v rozmezí od 11,3 do 8,7 hodin za týden.

ZÁVĚR

V socialistickém československém zemědělství se pracovní doba značně přiblížila délce pracovní doby v ostatních odvětvích národního hos-

подářství. Přesto se ještě stále setkáváme s překračováním zákonné pracovní doby především řídicími pracovníky, a to nejen v JZD a na státních statcích, ale i v progresivních moderních podnicích, jakými jsou společné zemědělské podniky zaměřené na živočišnou výrobu. V SZP dochází vlivem nižšího překračování pracovní doby ke zvýšení volného a mimopracovního času a ke zlepšení jednotlivých aktivit časového fondu řídicích pracovníků. Avšak i v těchto podnicích ještě existují rezervy, které mohou přispět ke zlepšení struktury fondu času řídicích pracovníků.

Změny ve struktuře časového fondu řídicích pracovníků zemědělských podniků nejsou automatickým produktem celospolečenských podmínek, ale specificky se v nich promítají dlouhodobě formované tradice a zvyklosti, jejichž pozitivní překonávání vyžaduje rovněž dlouhodobé, cílevědomé a systematické úsilí. Snahou naší socialistické společnosti je nejen prodlužování volného času a zkracování času pracovního a mimopracovního, ale především aktivní, racionální a efektivní využívání jednotlivých aktivit časového fondu.

Literatura

- KOHOUT, J.: Sociální analýza a řízení socialistického podniku. Praha, Práce 1976.
KOLÁČEK, F.: Pracovní doba a volný čas. Praha, VŠP ÚV KSČ 1969.
LOPATA, L.: Časový fond řídicích pracovníků JZD a jeho sezónní proměny. Řízení VTR v zemědělství, 1978, č. 3, s. 51-65.
LOPATA, L.: Časový fond řídicích pracovníků v zemědělství a jeho sezónní proměny. Sbor. ÚVTIZ - Sociol. Zeměd., 17, 1981, č. 2, s. 107-120.
PILÍŠEK, V. a kol.: Efektivnost využití času v řídicí práci. [Průběžná zpráva.] Praha, VŠZ 1978.
POUROVÁ, M.: Analýza pracovního času řídicích pracovníků společných zemědělských podniků zaměřených na živočišnou výrobu. [Kandidátská disertace.] Praha, VŠZ 1979.
POUROVÁ, M.: Faktory ovlivňující délku a strukturu volného času řídicích pracovníků SZP zaměřených na živočišnou výrobu. Řízení VTR v zemědělství, 1984, č. 1-2, s. 115-121.
PROUZA, Z.: Vedoucí a pracovní režim. Podniková organizace, 26, 1976, č. 6.

Došlo dne 21. 6. 1986

ПОУРОВА, М. (Сельскохозяйственный институт, Прага - Сухдол): Фонд времени управленческих работников в межхозяйственных предприятиях, специализированных на животноводстве. Сбор. ÚVTIZ - Sociol. Zeměd., 22, 1986 (2) : 129-142.

У управленческих работников межхозяйственных предприятий (МХП) в ЧСР, ориентированных на животноводство, проводился анализ фонда времени. Из результатов исследования вытекает, что в МХП по сравнению с ЕСХК и госхозами более подходит деловая структура отдельных активностей фонда времени управленческих работников, которая при этом не подвергается резким сезонным изменениям. С точки зрения рабочего времени у управленческих работников МХП полезным кажется высокая доля эффективного времени и малая доля простоя времени (неэффективного). В рамках эффективного времени можно положительно ценить и то, что свыше 3/4 этого времени уделяется собственно управлению. Также подробный анализ раскрывает некоторые резервы рабочего времени и обращает внимание на необходимость повышения доли времени на самообразование, воспитание и обучение подчиненных. У управленческих работников МХП из-за некоторого меньшего превышения закон-

ного рабочего времени, чем в ЕСХК и госхозах, имеет место увеличение свободного и вне рабочего времени, а также улучшение структуры обеих активностей времени. сельское хозяйство; межхозяйственные предприятия; управленческие работники; фонд времени; влияния

POUROVÁ, M. (University of Agriculture, Praha-Suchdol): *The Time Fund of Executive Workers in Joint Agricultural Enterprises Specializing in Animal Production*. Sbor. ÚVTIZ - Sociol. Zeměd., 22, 1986 (2) : 129-142.

We analyzed the time fund of executive workers in joint agricultural enterprises (JAE) in the CSR, specializing in animal production. The results of research indicated that the subject structure of particular activities of the time fund of executive workers was better in JAE, in comparison with Cooperative Farms and State Farms: the structure of time fund is not influenced by large seasonal changes. Regarding the worktime, a high proportion of effective time and a low proportion of lost (ineffective) time in the executive workers in the JAE appear to be a favorable feature. Within the framework of effective time, we can appreciate positively that more than three quarters of this time are devoted to the managerial work. A detailed analysis also reveals certain reserves of worktime and we must draw attention to a necessity of increasing the proportion of time devoted to self-education, education and instruction of subordinate workers. In the executive workers of JAE the volume of free and out-of-work time increases and the structure of both time activities is improved because the legal working hours are less exceeded than on Cooperative Farms and State Farms.

agriculture; joint agricultural enterprises; executive workers; time fund; influences

POUROVÁ, M. (Hochschule für Landwirtschaft, Praha-Suchdol): *Der Zeitfond der leitenden Mitarbeiter in den gemeinsamen Landwirtschaftsbetrieben für die tierische Produktion*. Sbor. ÚVTIZ - Sociol. Zeměd., 22, 1986 (2) : 129-142.

Es wurde der Zeitfond der leitenden Mitarbeiter in gemeinsamen Landwirtschaftsbetrieben für die tierische Produktion (GLB) in der CSR analysiert. Die Ergebnisse zeigten, daß in diesen Betrieben im Vergleich zu den LPG und Staatsgütern die Sachstruktur der einzelnen Aktivitäten ihres Zeitfonds vorteilhafter ist, wobei sie keinerlei wesentlichen saisonbedingten Schwankungen unterliegt. Vom Gesichtspunkt der Arbeitszeit äußert sich bei ihnen günstig der hohe Anteil an effektiver Zeit sowie der niedrige Anteil der (uneffektiven) Verlustzeit. Positiv bewertet werden kann die Tatsache, daß mehr als 3/4 der effektiven Zeit der eigentlichen Leitungstätigkeit gewidmet sind. Eine detaillierte Analyse weist ebenfalls auf einige Arbeitszeitereserven hin und macht auf die Notwendigkeit aufmerksam, den Zeitanteil für Weiterbildung, Erziehung und Schulung der Untergebenen zu erhöhen. Bei den leitenden Mitarbeitern der GLB kommt es wegen der geringeren Überschreitung der gesetzlichen Arbeitszeit, als es bei den LPG und Staatsgütern der Fall ist, zu einer Erhöhung der Freizeit und der arbeitsfreien Zeit sowie zu einer Verbesserung der Struktur beider Zeitaktivitäten.

Landwirtschaft; gemeinsame Landwirtschaftsbetriebe (GLB); leit. Mitarbeiter; Zeitfonds; Einflüsse

Adresa autorky:

Ing. Marie Pourová, CSc., Vysoká škola zemědělská, 165 21 Praha 6 - Suchdol
